

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО СВІТУ

УДК 327(73:5-15)“1989-1993”
ББК 66.4(7СПО)9(57)

Андрій Горук

Стратегічні політичні моделі щодо регіону Близького Сходу адміністрації Дж. Буша-старшого

У даній статті автором здійснено спробу дослідити стратегічні моделі політичного планування президентської адміністрації Дж. Буша-старшого щодо регіону Близького Сходу.

Ключові слова: *президентська адміністрація США, стратегічні політичні моделі, зовнішня політика, регіон Близького Сходу.*

Вивчення чинних стратегічних моделей, запропонованих для близькосхідної політики США адміністрацією президента Дж. Буша-старшого під час перебудови міжнародних відносин від біполярної до концептуально оновленої структури, по-суті передбачає розв'язання кількох важливих дослідницьких питань. По-перше, для вирішення цього завдання потрібно розібратися у джерелах, витоках і головних складниках стратегічного курсу США щодо регіону Близького Сходу, реалізованого наприкінці 1980-х – початку 1990-х рр. По-друге, варто також визначити основні проблеми, з вирішенням яких в контексті даної регіональної стратегії у згаданий вище час зіткнулася державна еліта Сполучених Штатів Америки, а також те, до яких поточних і далекосяжних підсумків допровадила політика, обрана нею для виконання стратегічних настанов.

Близькосхідний напрям як один з територіальних вимірів американської зовнішньої політики не завжди мав значення для реалізації стратегічного курсу Сполучених Штатів Америки.

© Горук А., 2013

Горук Андрій Іванович - кандидат історичних наук, доцент кафедри історії нового та новітнього часу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Відповідно, як свідчить історія політики США щодо Близького Сходу після Другої світової війни, саме “радянський” чинник відіграв серйозну роль у підвищенні значення цього регіону в системі пріоритетів їхньої зовнішньої політики. Від перших повоєнних років, особливо після проголошення у квітні 1947 р. “доктрини Трумена”, яка передбачала створення своєрідного “антикомуністичного” плацдарму в Східному Середземномор’ї, Сполучені Штати розглядали Близький Схід як сферу своїх національних інтересів, регіон світу, військові, економічні та політичні можливості котрого постали важливим складником потенціалу Заходу у стратегічному протистоянні, відомому під назвою “холодної війни”.

Стратегічне планування США для Близького Сходу після проголошення у 1948 р. Держави Ізраїль і початку арабо-ізраїльського конфлікту, оволодіння СРСР ядерною зброєю у 1949 р., активізації націоналістичних та фундаменталістських рухів у мусульманських частинах Південно-Західної Азії і Північної Африки передбачало політичне, релігійне і військове урегулювання в регіоні під егідою Сполучених Штатів, поєднане з “пробою сил” в “обмежених” війнах за уникнення загально-го конфлікту з Радянським Союзом у невідповідних стратегічних умовах. Подібну ідею було сформульовано наприкінці 1950-х рр. відомим американським політологом Т. Шеллінгом, а згодом розвинуто у стратегічних концепціях Г. Кіссінджера, Г. Кана, П. Кешкеметі, А. Воллстеттера, В. Кауффмана, Б. Броді. У цих концепціях рекомендувалося перетворювати кожен регіональний конфлікт, в який США вважали за необхідне втрутитися, у відправну точку військово-політичного тиску на СРСР¹.

Виходячи з подібного теоретичного підґрунтя, стратегічні цілі США щодо Близького Сходу, які полягали в укріпленні політичних позицій, недопущенні формування геополітичних загроз, забезпеченні економічного поступу арабських держав були підпорядковані глобальному міжнародно-політичному курсу Сполучених Штатів Америки, спрямованому на поступове „витіснення” СРСР з Близького Сходу, „охоплення” його по всіх азимутах².

Пропонований протягом кінця 1940-х – 1960-х рр. погляд на регіон як на арену суперництва з Радянським Союзом спричинив для Сполучених Штатів конфлікт пріоритетів на

Близькому Сході між завданнями “стримування” й “витіснення” СРСР, котрі в значній мірі були пов’язані з проізраїльською політикою США, і необхідністю підтримання чинних відносин з правлячими в арабських країнах-виробниках нафти політичними режимами. При цьому у Вашингтоні, де розглядали Державу Ізраїль як “антирадянський форпост”, часто не враховували, що експансіонізм ізраїльської політичної еліти не співпадав, особливо в ближчій перспективі, із загальною спрямованістю американської політики щодо Близького Сходу та завданням залучення до курсу США консервативних арабських монархій. Антирадянська домінанта американської близькосхідної політики визначила особливий наголос у ній на військових, силових методах, застосовуваних як безпосередньо, так і через союзні держави. Це також завдавало шкоди довгостроковим інтересам бізнесової еліти Сполучених Штатів. Арабо-ізраїльський та деякі інші конфлікти в регіоні перетворили Близький Схід на вогнище міжнародної напруги, яке містило загрозу миру у світі³.

З часом такий підхід, пов’язаний з послідовним формуванням т.зв. “кризової стратегії”, в інструментальну основу якої було закладено застосування методу “кризового реагування” чи “управління конфліктом”, обґрунтованого ідейно згадуваним Т. Шеллінгом, а технологічно – директором Гудзонівського інституту Г. Каном, допровадив близькосхідний політичний курс США до серйозних колізій. По-перше, він активізував значну кількість міжнародно-політичних факторів, які раніше не враховувалися американським урядом. Політичні союзники Вашингтона і країни, які проголосили курс на неприєднання, не надто поділяли силові маневри Сполучених Штатів, а інколи навіть критикували деякі односторонні рішення останніх, що стосувалися безпеки. Усе це створювало негативну політичну атмосферу навколо т.зв. “кризової стратегії” США, призводило до послаблення міжсоюзницьких зв’язків Білого дому.

По-друге, даний підхід не враховував певного зниження ролі військової сили в міжнародних відносинах. Незважаючи на значні фінансові вкладення Сполучених Штатів у військовий механізм регіональної політики, потреба постійно враховувати можливі контрміри з боку Радянського Союзу та його союзників, котрі протидіяли реалізації близькосхідної стратегії США,

змушувала американське керівництво виявляти стриманість і виваженість. Тиск, здійснюваний на СРСР через регіональні конфлікти, вимагав також обачності у використанні наданих військовому командуванню повноважень і засобів ведення бойових дій. Під час низки конфліктних ситуацій в регіоні американський уряд був змушений вишукувати ефективні політичні рішення для залагодження проявів конфронтації.

По-третє, у межах подібного підходу було проігноровано чинник внутрішньої ситуації у Сполучених Штатах. Так, якщо в початковий період конфлікту у В'єтнамі конгрес США надав адміністрації повну свободу дій, то у 1965 р., відображаючи невдоволення виборців, члени конгресу розпочали кампанію проти ескалації військової боротьби. Серйозна опозиція війні у В'єтнамі примусила президента Л. Джонсона оголосити про зняття своєї кандидатури на президентських виборах 1968 р., а у 1973 р. конгрес США прийняв з цього приводу федеральний закон про обмеження військових повноважень президента⁴.

Наприкінці 1960-х рр., під впливом розуміння недостатньої ефективності т.зв. "кризової стратегії", політичні та військові відомства США посилили пошук інших, аніж "управління конфліктами", концептуальних засад близькосхідної стратегії. Одним з чинних підходів, обраним урядом Сполучених Штатів як головної підвалини політичної стратегії для Близького Сходу при президентстві Р. Ніксона, стала розроблена на замовлення Агентства з контролю за озброєннями і роззброєнням (АКОР) групою вчених Массачусетського технологічного інституту під керівництвом Л. Блумфільда теорія "контролювання конфліктів". Вона пропонувала струнку систему засобів опосередкованого управління регіональними і локальними конфліктами, в тому числі й близькосхідними, без використання збройної сили⁵.

Політика президентської адміністрації Дж. Картера (1976-1980) відносно близькосхідного регіону характеризувалася ще більшим числом протиріч. Переважна кількість з них надалі справили вплив і на стратегію США для Близького Сходу, впроваджену наступним президентом Р. Рейганом (1981-1988). У значній мірі саме під впливом подібного стану речей американський уряд наприкінці 1970-х рр. був змушений відмовитися від політики "розрядки" міжнародних відносин, перейти до

гонки озброєнь і впровадження жорсткого курсу на “стримування” і “подолання” радянського впливу як в глобальному, так і близькосхідному вимірах. Цей поворот в курсі Сполучених Штатів, водночас, був тісно пов’язаний з подіями всередині і довкола Афганістану у 1978-1979 рр. та падінням у 1979 р. проамериканського шахського режиму в Ірані і встановленням у цій країні теократичної ісламістської, жорстко негативно налаштованої до США антиамериканської диктатури⁶.

Водночас, встановлення на межі 1960-х – 1970-х рр. військово-стратегічного паритету між США й СРСР, розрядка міжнародної напруги піднесли статус регіональних проблем, у тому числі й близькосхідного врегулювання, в американській зовнішній політиці. У 1970-х рр. під впливом розрядки відбулася певна диверсифікація форм і методів вирішення стратегічних завдань США на Близькому Сході. Адміністрації Р. Ніксона, Дж. Форда, Дж. Картера у розробці близькосхідної політики переважну увагу приділили дипломатичному маневруванню в американському підході до врегулювання стрижневого у регіоні конфлікту між Ізраїлем та арабськими країнами (“човникова дипломатія” держсекретаря Г. Кіссінджера, “кемп-девідський” процес) з метою витіснення СРСР з Близького Сходу, укріплення там позицій Сполучених Штатів⁷.

Для здійснення тиску на СРСР та союзні йому держави на Близькому Сході Сполучені Штати в роки розрядки висунули концепцію “глобальної ув’язки”. Ця концепція, котру США продовжували реалізовувати і в час президентства Дж. Буша-старшого, передбачала, що Радянський Союз буде змушений дещо відступити від відстоювання своїх інтересів в регіоні та інтересів близькосхідних соціалістичних режимів для досягнення прогресу в різних сферах двосторонніх відносин між США і СРСР (питання роззброєння та контролю над озброєннями, торгівлі, науково-технічного, культурного обміну тощо)⁸.

По мірі просування офіційним Вашингтоном власних варіантів врегулювання близькосхідного конфлікту, у другій половині 1970-х рр. зростала питома вага силових методів реалізації політичної стратегії США на Близькому Сході. Прогресуюче надання військової допомоги Ізраїлю, жорсткий курс щодо радикальних режимів, досить потужні військово-

політичні аргументи протидії укріпленню позицій СРСР в регіоні посідали все важливіше місце у політиці Сполучених Штатів. Відповідно, революція в Афганістані і скинення режиму Рези-шаха Пехлеві в Ірані, які суттєво обмежили американський вплив на Близькому Сході, були сприйняті у Вашингтоні як результат “радянського проникнення” до цієї частини світу. Зважаючи на такі висновки, президентська адміністрація США проголосила у 1980 р. “доктрину Картера”, реалізація котрої була покликана гарантувати інтереси Білого дому у регіоні шляхом нарощування там, зокрема в районі Перської затоки, військової присутності Сполучених Штатів через дислокацію “сил швидкісного розгортання” (СШР)⁹.

З приходом на президентську посаду у США у 1981 р. представника республіканської партії Р. Рейгана посилювався вплив консервативних сил як на формування стратегії і тактики американської зовнішньої політики, так і на її близькосхідний складник. Так, дослідники Гуверівського інституту війни, миру і революції П. Дуїґнен і Л. Ганн, чії поради знаходили підтримку в урядовців Білого дому, рекомендували активізувати пряму військову присутність Сполучених Штатів на Близькому Сході, послідовніше підтримувати консервативні монархічні режими країн регіону, боротися шляхом політичних, економічних, ідеологічних диверсій з радикальними соціалістичними урядами окремих близькосхідних держав й масовано використовувати “ісламський чинник” для дестабілізації національної і релігійної політики компартійного керівництва СРСР не тільки в переважно мусульманських за населенням республіках Радянського Союзу, але також і в окремих “мусульманських” регіонах РРФСР¹⁰.

У концепціях консервативного спрямування значне місце посідали пропозиції “горизонтальної ескалації” близькосхідного конфлікту – створення “конфліктного поясу” поблизу південних кордонів СРСР, який би характеризувався сумою міжнародних і внутрішніх конфліктів у Північній Африці, в районах Перської затоки та Африканського Рогу, в Афганістані, Південній та Південно-Східній Азії. Вказані вище концепції сприйняли ідею професора Колумбійського університету (Нью-Йорк), радника Центру стратегічних і міжнародних досліджень З. Бжезинського щодо “дуги нестабільності”, яка простягається через вказані

райони і де “комуністичне проникнення” могло стати приводом для прямого військового втручання США. У результаті такої “горизонтальної ескалації” чільний в регіоні арабо-ізраїльський конфлікт відступав на другий план перед завданням боротьби з “радянською загрозою” і фундаменталістськими режимами в окремих арабських країнах¹¹.

Адміністрація Р. Рейгана, проголосивши СРСР “імперією зла”, зробила ставку на досягнення військово-стратегічної переваги над Радянським Союзом як на глобальному, так і на регіональному рівнях. Для досягнення даних цілей до складу зовнішньополітичної команди президента ввійшли такі діячі, як А. Гейг, К. Вайнбергер, Р. Аллен, Ю. Ростоу, а також дослідники П. Нітце, Л. Іглбергер, Дж. Черба, Дж. Баклі (держдепартамент), Р. Перл (Пентагон), Р. Пайпс, Дж. Кемп (Рада національної безпеки). Також, під час виборчих перегонів відносно американської політики на Близькому Сході Рейгана консультували Р. Такер, Е. Латтуак, В. Лакер, В. Раанан¹².

У відповідності до сформульованої концепції, адміністрація президента Рейгана перетворила “антисовєтизм” на стрижневий елемент американської близькосхідної політики. Особливий крен в її межах виявився у спробі сформуванню в регіоні під егідою Сполучених Штатів антирадянський альянс, який би складався з Держави Ізраїль і консервативних арабських режимів (“стратегічний консенсус”). Згадана концепція “стратегічного консенсусу” відобразила нову тенденцію у формуванні сукупної військово-політичної сили Заходу. Адміністрація президента Р. Рейгана, прагнучи до повної військової переваги над СРСР та його союзниками, мобілізувала для цього ресурси не тільки країн НАТО, але й намагалася задіяти потенціал “дружніх держав” в різних регіонах світу, в тому числі й на Близькому Сході, де було багато перепон для встановлення стратегічної гегемонії США. Однак, цього виявилось явно недостатньо для досягнення “стратегічного консенсусу”, оскільки нерозв’язаний арабо-ізраїльський конфлікт, посідаючи пріоритетне місце у зовнішній політиці Ізраїлю й арабських держав, заважав їхньому навіть формальному поєднанню. Виходячи з цього, протягом 1981-1983 рр.

тільки міждержавне партнерство США й Ізраїлю було оформлено у вигляді т.зв. “стратегічного співробітництва”, а у 1987 р. Сполучені Штати визнали Державу Ізраїль своїм “найважливішим союзником поза НАТО”¹³.

Жорсткий курс адміністрації Р. Рейгана відносно СРСР і протидіючих Сполученим Штатам Америки сил на Близькому Сході дістав логічного завершення в “доктрині неоглобалізму”, виголошеній у посланні президента США до конгресу “Про становище країни” у січні 1986 р. Вона доповнила взятий американською адміністрацією у 1981 р. курс на комплексну боротьбу з “міжнародним тероризмом”. США проголосили про своє право на превентивну силову протидію радикальним змінам, дестабілізацію всіх терористичних та диктаторських режимів¹⁴.

Серйозними перевірками модернізованого стратегічного політичного курсу Сполучених Штатів щодо Близького Сходу стали потреби невідкладного дипломатичного врегулювання не тільки давнього арабо-ізраїльського, але й новішого ірано-іракського конфлікту, від яких регіон потерпав від 1948 і 1980 рр. відповідно. Потужним викликом оновленій стратегії США у цій частині світу були дипломатичні акції Радянського Союзу, який протягом 1987-1988 рр. значно активізував свої спроби відвоювати позиції провідної миротворчої сили для Близького Сходу. Надалі, це примусило динамічніше діяти американське зовнішньополітичне відомство, і, за посередницької місії ООН, у серпні 1988 р. сторони ірано-іракського силового протистояння вдалося посадити за стіл переговорів. Натомість, чільні питання врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту на основі “плану Рейгана”, тобто без створення в Палестині арабської держави, реанімуючи таким чином “кемп-девідський процес”, вирішити до приходу в Білий дім Дж. Буша-старшого не вдалося¹⁵.

Підсумовуючи загалом політичний близькосхідний курс, полишений в спадщину адміністрацією президента Р. Рейгана його наступнику – віце-президенту у 1985-1989 рр. – Дж. Бушу-старшому, можемо відзначити, що основні його положення були відображені у доповіді президента Р. Рейгана “Стратегія США в царині національної безпеки”, виголошеній в конгресі США у січні 1988 р. Вони зводилися до наступних елементів:

- 1) досягнути стратегічного витіснення з регіону Близького

Сходу Радянського Союзу, застосовуючи концепцію глобальної боротьби через участь в “конфліктах малої інтенсивності”; 2) довести до розв’язання арабо-ізраїльського, ірано-іракського та інших регіональних конфліктів в такому ключі, щоб зберегти і посилити політичні, військові та економічні позиції Сполучених Штатів в цій частині світу; 3) перебудувати в стратегічному вимірі близькосхідний простір на засадах т.зв. “стратегічного консенсусу” США, Ізраїлю і провідних ісламських держав для формування тенденції переважної підтримки американського домінування на Близькому Сході всіма значними державами регіону, в тому числі по можливості й Іраном¹⁶.

Таким чином, стратегічні моделі близькосхідної політики адміністрації Дж. Буша-старшого принаймні до вторгнення у серпні 1990 р. Іраку в Кувейт залишалися досить спадкоємними до запропонованих попереднім президентом у всіх утилітарних проявах, що відображено в нормативних документах¹⁷ і науково-практичних розробках американських спеціалістів із зовнішньої політики¹⁸. Найчіткіше їхні контури було виписано у науковій публікації американського фахівця з політико-стратегічного планування, радника з національної безпеки при президенті Дж. Картерові З. Бжезинського “Нова геостратегія Америки”, яка побачила світ в журналі “Форін еффеаз” у 1988 р.¹⁹

Значну увагу З. Бжезинський приділив аналізу ситуації т.зв. “блокованого розвитку”, котра мала місце на Близькому Сході і в районі Перської затоки. Він наголосив, що еволюція відносин між державами цього регіону мала давню історію, подібно як і процес втягнення в арабо-ізраїльський конфлікт наддержав – США та СРСР. З одного боку, Сполучені Штати, реалізуючи ініціативу законодавчої влади, яка потрапила під потужний пресинг проізраїльського лобі, пішли на укріплення різнобічних зв’язків з єврейською державою, а з іншого – США, вважаючи необхідним стримування експансивних імпульсів Радянського Союзу, перебрали на себе місію охоронця порядку в регіоні, компенсувавши тим самим падіння рівня геополітичних амбіцій Великої Британії. СРСР, – стверджував автор статті, – ще з часу договору між Німеччиною і Радянським Союзом (1939 р.) примірювався до того, щоб начепити на себе корону Британської імперії, стати головною дійовою особою на близькосхідній арені. На думку авто-

ра, підтвердження того – санкціоноване генеральним секретарем Брежнєвим радянське вторгнення в Афганістан (1979 р.). Зрозуміло, що Америці не доводилося очікувати на швидку деполітизацію і тим паче демілітаризацію близькосхідного регіону; тому, визначаючи контури політики, Сполученим Штатам слід виходити з факту радянської військової присутності. США повинні мати в розпорядженні потенціал, достатній для того, щоб ефективно протистояти інтервенційним спробам СРСР. Зважаючи на таке, на порядку денному їхніх лідерів обов'язково мусить бути присутньою задача всебічного налагодження зв'язків між США і Пакистаном, а також США й Іраном. Будь-яка американська адміністрація, – вказував далі Бжезинський, – має протистояти спробам конгресу поставити під сумнів формування конструктивних американо-пакистанських взаємин. У перспективі Сполученим Штатам доведеться вести ще тоншу гру, враховуючи, по-перше, небажаність погіршення відносин з Індією, яка швидко розвивається, а, по-друге, те, що ізольований від своїх сусідів і тому ослаблений Пакистан може поступово стати джерелом геополітичних переваг, які Кремль не зумів отримати силою зброї в Афганістані²⁰.

На жаль, – продовжував Бжезинський, – налагодження хоча б задовільних відносин між США та Іраном являє собою ще складніше завдання. По всьому видно, – відзначав дослідник далі, – непримиренні протиріччя між американцями й іранцями існуватимуть принаймні до завершення ірано-іракської війни або ж доки живий аятола Хомейні. Сполучені Штати повинні, однак, враховувати, що, хоча США й оголошені “сатаною”, справжня загроза Ірану, стверджував автор, виходить від СРСР – спадкоємця монархії Романових, імперії, “експансія котрої в бік Сходу в останні півтора століття була очевидною”²¹.

Отже, подібним чином виглядали ідейні і практичні витоки, основні складники стратегічного курсу Сполучених Штатів щодо близькосхідного регіону наприкінці 80-х – початку 90-х рр. XX ст. Відповідно, далі доцільно зосередити увагу на вивченні тих проблем, над розв'язанням яких в контексті сформованої близькосхідної стратегії послідовно працювала адміністрація Дж. Буша-старшого, – палестинської проблеми та ситуації стосовно Іраку, – і осмисленні, до яких підсумків призвела політика, обрана для виконання стратегічних настанов США відносно Близького Сходу.

Підхід Сполучених Штатів до палестинської проблеми в межах їхньої близькосхідної політики кінця 1980-х – початку 1990-х рр. формувався із врахуванням інтересів впливових груп правлячої еліти, особливо нафтових і фінансових ділових кіл, пов’язаних з Близьким Сходом. Їхні протиріччя у позиціях по проблемах регіону досить часто накладалися на різноманітні фактори міжнародного і внутрішнього характеру²².

Політичне сприйняття палестинського питання офіційним Вашингтоном суттєвим чином залежало в той час від шкали пріоритетів в близькосхідній політиці США. Провідну роль у цьому процесі відіграло американо-ізраїльське “стратегічне партнерство”, а також зацікавленість Білого дому у стабільності “дружніх” консервативних арабських урядів, закріпленні всього регіону у сфері впливу Сполучених Штатів Америки. Відповідно, розробники американської близькосхідної політики не могли не звертатися до палестинської проблеми хоча б з причини того, якого значення вона набула для міжарабських відносин й зовнішньої політики країн регіону. Разом з тим, їм доводилося брати до уваги інший важливий чинник – поступ Палестинського руху спротиву, активізацію Організації Визволення Палестини (ОВП) як самостійної сили в міжнародних відносинах регіону Близького Сходу.

Визначаючи внутрішньополітичні американські чинники впливу на проблему, варто наголосити, що вся їхня сукупність знаходила відображення в механізмі прийняття стратегічних політичних рішень у США по Близькому Сходу. Суттєвий, хоча й нерівноцінний вплив на цей процес здійснювали єврейська та арабська спільноти Сполучених Штатів, активна діяльність проізраїльського і проарабського політичного лобі у вищих ешелонах державної влади. Великим впливом відзначалися позиції профспілкових, релігійних, благодійних організацій, засобів масової інформації, академічних кіл, які впливали на формування громадської думки у країні²³.

Виокремлюючи основні обставини, які справляли вплив на політику США в палестинському питанні, можна підкреслити декілька наступних аспектів.

1. Організаційна та політична слабкість, роздробленість, явно недостатній тиск різних об’єднань американців арабського походження на вашингтонські владні кабінети, безсумнівно,

обмежували їхні можливості впливати на ситуацію. Складні відносини між деякими арабськими країнами і палестинцями не могли не відобразитися на настроях в середовищі арабо-американців, тим більше що до 80% з них були американцями ліванського походження, в основному християнами. Зрозуміло, що чинна боротьба палестинців розглядалася ними крізь призму громадянських конфліктів у Лівані 1970-х – 1980-х рр. Так, Американська ліванська ліга, яка підтримувала сили християн Лівану, посідала різко антипалестинську позицію, дійшовши згоди в цьому по-суті з проізраїльським лобі у США.

2. Центри прийняття політичних рішень у США залишалися поза пресингом американців палестинського походження і тих, хто їм симпатизував. Інформаційним забезпеченням лобістської діяльності в цій сфері займався Палестинський інформаційний центр (Вашингтон). Однак, він був офіційно зареєстрований як такий, що “представляє іноземні інтереси”, і тому отримав обмежений доступ до впливу на американську політику. Власне американо-палестинські організації²⁴ приділяли більшу увагу культурно-просвітній і добродійній діяльності, а в політичній царині були непослідовними і роз’єднаними. Водночас, досить різка критика проізраїльського курсу Сполучених Штатів Америки з боку Асоціації арабо-американських випускників університетів (значна частина її керівників та учасників була американцями палестинського походження) майже не впливала на вироблення стратегії американської близькосхідної політики, хоча й відзначалася суспільним резонансом.

3. Для обговорення у США т.зв. «палестинської проблеми» характерною була більша, порівняно до інших міжнародних питань, активність різноманітних расово-етнічних груп, перш за все чорношкірих й іспаномовних американців. Задоволення державних прагнень арабів Палестини постало невід’ємною частиною зовнішньополітичної програми одного з претендентів на посаду президента США від Демократичної партії, афро-американського громадського діяча Джессі Джексона та його опори – коаліції “Райдуга”, – в якій об’єдналися на виборах 1984 і 1988 рр. більшість організацій кольорових та іспаномовних американців й представники деяких громадських організацій арабської та єврейської спільноти Сполучених Штатів Америки.

4. Постійним в американській політиці у палестинському питанні був релігійний чинник. Це пояснювалося як унікальністю самої Палестини – вогнища юдаїзму, християнства та ісламу, які мають багатьох послідовників у США, – так і давніми традиціями діяльності американських місіонерів в Святій землі (за кількістю віруючих християнського визнання Палестина посідала друге після Лівану місце на Близькому Сході). Громади квакерів, методистів, використовуючи незначні урядові дотації, вже протягом багатьох років проводили добродійну роботу у Палестині. Починаючи з 1970-х рр. найвпливовіші релігійні організації Сполучених Штатів (Конфедерація католицьких єпископів, Американські баптистські церкви, Об'єднана пресвітеріанська церква, Об'єднана церква Христа) виступали за “реалізацію законних прав палестинців”, а достойники Національної ради церков США висловлювалися за створення незалежної Палестинської держави. Натомість, американські протестантські церкви фундаменталістського спрямування (“Моральна більшість”, “Християнський голос”, “Релігійний круглий стіл”), діяльність яких позжвавилася у 1980-ті рр., дотримувалися консервативних зовнішньополітичних поглядів, поділяючи підхід проізраїльських кіл релігійної громадськості з палестинського питання.

5. Американська єврейська спільнота залишалася опорою проізраїльського лобі, котре здійснювало значний вплив на адміністрацію президента, конгрес, підприємців, засоби масової інформації Сполучених Штатів. Однак, суспільний резонанс палестинської проблеми у США став каталізатором політичної диференціації в середовищі американських євреїв, на відміну від їхньої позиції по арабо-ізраїльському конфлікту, в оцінці якого у цілому зберігалася єдність. Розуміння необґрунтованості ізраїльської окупації арабських земель, гостроти проблеми палестинських біженців, її шкоди для міжнародного престижу Ізраїлю призвело до зростання кількості критичних виступів на адресу його керівництва з боку низки організацій (“Брейра”, “Нова єврейська програма дій”), деяких політичних і релігійних діячів єврейської громади США.

6. Об'єктивному сприйняттю змісту і форм палестинської проблеми американською громадськістю перешкоджали значна тенденційність у її висвітленні засобами масової інформації,

антиарабські, антипалестинські стереотипи, що побутували в масовій свідомості громадян і мас-медіа при оцінці певних гострих питань, особливо міжнародного тероризму. Водночас, результати багатолітніх опитувань громадської думки (за даними служб Геллапа, Гарріса, Янкеловича та ін.) свідчили про більше “співчуття” американців різних соціальних верств палестинцям, ніж арабам взагалі, хоча воно набагато поступалося почуттю “симпатії” відносно Ізраїлю²⁵.

Отже, специфіка формування та реалізації політики США у палестинському питанні об’єктивно мала б забезпечити її певну самостійність в межах близькосхідної стратегії держави. Однак, на рівні прийняття конкретних політичних рішень рівнодіюча даних факторів протягом значного часу однозначно підпорядковувала власне палестинську політику Сполучених Штатів загальному близькосхідному курсу Вашингтона, його проізраїльському спрямуванню.

Проте, подібні моменти і відсутність офіційних зв’язків не завадили Білому дому контактувати по деяких питаннях з ОВП як в прямому режимі (в основному по каналах ЦРУ), так і через посередників: згадані контакти у 1976 і 1982 рр. забезпечили евакуацію з Бейрута персоналу американського посольства. Проблеми близькосхідного врегулювання обговорювалися на зустрічі в Тунісі (вересень 1988 р.) представників посольства США і виконкому ОВП, організованій за посередництва Іспанії. Але, для встановлення офіційних контактів між Сполученими Штатами і ОВП довелося докласти серйозніших зусиль²⁶.

Наприкінці 1982 р. МЗС Швеції ґрунтовно продумувало ідею організації зустрічі чільних діячів ОВП й американської єврейської спільноти. Після візитів міністра закордонних справ Швеції С. Андерсона до Ізраїлю та США, відповідно у березні і квітні 1988 р., були визначені предмет та умови перемовин. На переговорах в Стокгольмі 21 листопада і 7 грудня 1988 р. представницька делегація американських євреїв (Р. Гаузер, Д. Касс, С. Шейнбаум та ін.) й керівництво ОВП (Х. аль-Хасан, Я. Арафат) спільно висловилися за проведення міжнародної конференції по Близькому Сходу на основі резолюцій Ради Безпеки ООН №№ 242 і 338 про співіснування Держави Ізраїль і Палестинської Держави. Швеція як організатор зустрічі та її

американські учасники поінформували держдепартамент США щодо результатів й готовності Я. Арафата на сесії Генеральної Асамблеї в Женеві публічно підтвердити нову позицію ОВП. На такий випадок президент Р. Рейган розпорядився розпочати з ОВП “діалог по суті”, про що повідомили Швеції, а також Єгипту та Ізраїлю. Під безпосереднім керівництвом державного секретаря Дж. Шульца створено робочу групу держдепартаменту (Р. Армакост, Р. Мерфі, М. Капелман, Ч. Гілл) з метою підготовки змін в близькосхідному курсі Сполучених Штатів. Однак, виступ Арафата на сесії Генеральної Асамблеї 13 грудня 1988 р., незважаючи на конструктивний характер, не цілком задовольнив Білий дім в тому, що стосувалося визнання ОВП Ізраїлю, їхнього ставлення до тероризму. Змінити таку позицію офіційного Вашингтону не допомогли неодноразові звернення М. Тетчер, Ф. Міттерана, Г. Коля, Х. Мубарака, короля Йорданії Хусейна до президента із закликами підтримати лідера ОВП і заблокувати “непримиренних” в палестинському визвольному русі. За цим слідували напружені дипломатичні контакти за участі США, Швеції, Єгипту та ООН. І, насамкінець, на пресконференції у Женеві 14 грудня 1988 р. лідер палестинського національного руху розвіяв останні сумніви американської сторони. Після відповідної вказівки Дж. Шульц доручив послу Сполучених Штатів Америки в Тунісі зустрітися з керівництвом Організації визволення Палестини²⁷.

Дипломатичні зигзаги у русі США до діалогу в Карфагені і складний механізм забезпечення його початку пояснювалися не лише труднощами і протиріччями американо-палестинських відносин, а й твердою опозицією Ізраїлю будь-яким контактам по лінії США – ОВП. Назвавши зустріч в Карфагені “трагічною помилкою”, прем’єр-міністр І. Шамір заявив американському послу Т. Пікерінгу, що згадана подія “не допоможе мирному врегулюванню, а лише заохотить тероризм”²⁸.

Перший раунд американо-палестинських переговорів виявив значні розходження сторін по питаннях, які обговорювалися (тероризм, механізм мирного врегулювання на Близькому Сході). Незважаючи на доволі сміливу заяву тодішнього представника Сполучених Штатів в ООН В. Уолтерса про визнання “права палестинцям відшукувати шляхи створення Палестинської

держави”, у Вашингтоні пояснили, що початок діалогу з ОВП не означає визнання суверенної Палестинської держави, так як “статус Західного берега і Гази повинен бути визначений в процесі переговорів, а не шляхом односторонніх акцій”. Самі перемовини з палестинцями розглядалися як “спроба перевірити і визначити прийнятну роль палестинців у прямих переговорах з Ізраїлем”, тобто в обхід міжнародної конференції²⁹.

Підхід адміністрації Дж. Буша-старшого до палестинської проблеми ввібрав у себе прагнення укріплювати американо-ізраїльське стратегічне партнерство, з одного боку, і розуміння необхідності пошуку компромісного вирішення палестинського питання і американо-палестинського діалогу в цій сфері – з іншого.

Протягом 1989 – початку 1990 рр. відбулося п’ять зустрічей делегацій США та ОВП у Тунісі. Проте, серія цих перемовин не призвела до зближення точок зору сторін з принципових питань близькосхідного врегулювання і вирішення палестинської проблеми. Сполучені Штати надалі відмовлялися визнати право палестинців на самовизначення в трактуванні ОВП і створення власної держави на запропонованих Я. Арафатом умовах³⁰.

Відповідно, основні труднощі, які й після президентства Дж. Буша-старшого продовжували ускладнювати американо-палестинський діалог, зводилися до наступного:

1. Орієнтація США на негайне припинення розпочатої у 1987 р. “інтифади” як передумови подальших переговорів, на проведення виборів і запровадження “обмеженої автономії” на Західному березі і в Газі.

2. Неконструктивний підхід керівництва Ізраїлю, викладений в “плані Шаміра” (“вільні вибори” і “адміністративна автономія” за збереження ізраїльської окупації, прямі переговори без участі ОВП), котрий в силу “стратегічного партнерства” впливав на позицію США.

3. Тверда обструкційна політична лінія екстремістських палестинських організацій, які оголосили про підготовку нових терористичних акцій; неспокій низки арабських країн і певних угруповань Організації визволення Палестини у зв’язку із загрозою “палестинського Кемп-Девіда”, якщо лідери ОВП підуть на подальші поступки офіційному Вашингтону.

4. Суттєві розходження між переговорними сторонами відносно конкретних питань мирного врегулювання (проблеми безпечних кордонів Ізраїлю, становища єврейських поселень, статусу Єрусалима тощо).

Незважаючи на перелічені значні труднощі в американо-палестинських перемовинах, Сполучені Штати не відмовилися від продовження діалогу з ОВП. Остання, відповідно, також виходила у своїй позиції з прийнятих ХІХ сесією Національної ради Палестини (палестинським суспільним представництвом) чітких орієнтирів на мирне врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту і його серцевини – палестинської проблеми – шляхом переговорів як з Ізраїлем, так і США й іншими зацікавленими сторонами³¹.

Іншою проблемою, з вирішенням якої, реалізуючи зміст близькосхідної стратегії, зіткнулася адміністрація Дж. Буша-старшого, була ситуація стосовно Іраку та його прагнень до силової регіональної гегемонії.

Політична криза в Перській затоці 1990-1991 рр. сталася у переломний, дуже відповідальний момент сучасності, коли перехід Сполучених Штатів і СРСР від конфронтації до чинної взаємодії в умовах дезінтеграції Радянського Союзу мав би посприяти позитивним змінам існуючого світового порядку, формуванню ефективних регуляторних механізмів міжнародних відносин.

На тлі таких обставин окупація Іраком Кувейту у серпні 1990 р. стала неочікуваною і незрозумілою на перший погляд аномалією, яка йшла врозріз з чільними напрямками світового процесу. Наслідки цієї події вплинули на більшість міжнародних політичних процесів останнього двадцятиліття й будуть надалі зумовлювати парадигми сьогодення та майбутнього світової цивілізації. Однак, вже зараз зрозуміло, що криза в Перській затоці не була випадковим явищем, але стала відображенням суперечностей сучасної епохи, етапною подією міжнародних відносин кінця ХХ ст.

Наприкінці 1980-х – початку 1990-х рр. в американських політичних і наукових колах почалося широке обговорення питання досягнення “нового світового порядку”. При цьому розглядалися в основному два варіанти для Сполучених Штатів, різниця між якими полягала у співвідношенні одноосібних й колективних

дій на міжнародній арені. Відомий дипломат, дослідник сфери міжнародних відносин Г. Кіссінджер виразив цю дихотомію так: “За нового міжнародного порядку постане багато центрів сили як всередині крупних регіонів, так і у відносинах між ними. Ці центри відобразатимуть різницю в історії та уявленнях. У такому світі мир можна буде зберегти лише одним з двох шляхів: панування або ж рівноваги”³². У зв’язку з цим, адміністрація США постала перед дилемою: чи здатна одна держава, навіть настільки потужна, як Сполучені Штати, перебрати на себе роль універсального “патрона” стабільності, “світового судді і поліцейського” чи забезпечити новий порядок можливо виключно колективними зусиллями рівноправних суб’єктів міжнародного спілкування. Іншими словами, в якій мірі виправданою, продуктивною могла бути політика, заснована на прямому гегемонізмі, з властивим йому нав’язуванням іншим країнам світу американських ідеалів і стандартів зовнішньої та внутрішньої поведінки будь-яким засобами аж до військових та чи були в наявності об’єктивні і реальні підстави для збереження такої “відповідальності” США за те, що відбувалося у всьому світі?

Слід зазначити, що в передвиборній програмі республіканців у 1988 р. як основні принципи, на яких адміністрація Дж. Буша-старшого передбачала вести зовнішню політику, підтверджено випробувану рейганівську тріаду – сила, реалізм і діалог; при цьому підкреслювалося, що “діалог і контакти можуть бути успішними, тільки якщо вони проводяться з позиції сили”. Проголошувався теж намір республіканців “просувати справу свободи та миру у всьому світі, використовуючи військову могутність США як головний засіб забезпечення безпеки країни і миру за її межами”³³.

Подібно до президентської адміністрації Р. Рейгана, урядова команда Дж. Буша-старшого проголосила своєю провідною зовнішньополітичною метою “забезпечення лідируючої ролі США у світі”³⁴. Виходячи з цього бачимо, що політичний настрій США після приходу до Білого дому нового президента був глобалістським.

У той же час, адміністрація Дж. Буша-старшого прийшла до влади, коли в світі склалася якісно нова політична ситуація. Як відзначав з цього приводу сам американський президент,

“...міжнародні відносини вступили у надзвичайно цікавий період: період руху...” При цьому він заявляв, що “у більшій мірі напрям змін є позитивним з точки зору американських цінностей та інтересів”³⁵.

У відповідності до цих змін, президентська адміністрація США зробила спробу впровадити у свою політику нові елементи. Дж.У. Буш санкціонував готовність до сприйняття принципу застосування політико-дипломатичних засобів при врегулюванні регіональних конфліктів, виявив схильність до використання колективних зусиль міжнародної спільноти з вищезгаданою метою³⁶.

Складність реалізації зовнішньої політики такої держави, як Сполучені Штати Америки, на межі 1980-х – 1990-х рр. полягала в тому, що світ насправді ввійшов у надзвичайно важливий перехідний період. Зважаючи на це, правлячій еліті країни доводилося розпочати підготовку стратегічного вибору США на XXI століття: претендувати на статус єдиної світової наддержави і розбудовувати глобальну спільноту рівноправних держав, проводити політику з акцентом на силу і прагнути одноосібної гегемонії або ж поєднувати при потребі обидва підходи? Подібна подвійність й протирічність американської поведінки в царині стратегії зовнішньої політики у межах близькосхідного курсу особливо чітко виявилася при подоланні політичної кризи 1990-1991 рр. в Перській затоці.

Захоплення Іраком Кувейту стало для світової спільноти неочікуваним і дошкульним ударом, хоча подібне розгортання подій можна було передбачити. Після беззмістовної війни з Іраном іракському лідеру Саддаму Хусейну була потрібна моральна та економічна реабілітація. До кінця ірано-іракської війни прямий зовнішній борг Іраку склав понад 70 млрд. дол., для відновлення економічного потенціалу країни потрібними були ще близько 150 млрд. дол. Спроби Іраку добитися різкого підвищення цін на нафту в ОПЕК (з 18 до 25 дол. за барель) і списання йому боргу арабськими країнами Перської затоки в розмірі 50 млрд. дол. не принесли успіху. Особливе подразнення в іракського державного керівництва викликав Кувейт. Ірак не визнавав його як державу і вважав штучно відторгнутою Великою Британією частиною іракської території. Багдад не визнавав також встановлену Укарійськими протоколами

1922 р. лінію сухопутного кордону з Кувейтом і претендував на два таких, що мали для Іраку стратегічне значення (вихід до моря), острови в Перській затоці. Двічі – у 1961 і 1973 рр. – прикордонні суперечки призводили до кризових ситуацій у відносинах між двома країнами. До серпня 1990 р. визріла нова криза: на засіданні Ради Ліги арабських держав (ЛАД) в Тунісі 18 липня 1990 р. Ірак звинуватив Кувейт у спланованому збільшенні видобутку і зниженні цін на нафту, у “крадіжках” іракської нафти в родовищі Румейла і відмові конструктивно вирішувати комплекс прикордонних проблем. Провал іраксько-кувейтських переговорів в саудівському місті Джидда наприкінці липня 1990 р. практично підвів цю кризову ситуацію до стадії силових дій³⁷.

Сполучені Штати, як і світова спільнота, зосередили тоді увагу на ліквідації глобального протистояння, процесах в Європі, врегулюванні вже існуючих регіональних конфліктів. Завдання планової профілактики нових регіональних конфліктів було насущним, однак, для його власне практичної реалізації не вистачало можливостей, а можливість виникнення нових вогнищ регіональної напруги на Близькому Сході серйозно не розглядалася. Проте, весною 1990 р. у США викликала занепокоєння інформація стосовно спроби Іраку укріпити свій потенціал в сфері зброї масового знищення, що й знайшло відображення у двох заявах Білого дому, але цим справа тоді обмежилася. Адміністрація США також була в курсі іраксько-кувейтських суперечностей, але американська дипломатія не спромоглася дати зрозуміти Іраку межі допустимого в його діях. Але, факт залишається фактом – за іншими проблемами спеціалісти від близькосхідної політики Сполучених Штатів, можна сказати, “продивилися” потенційно вибухонебезпечну ситуацію³⁸.

Іракська агресія проти Кувейту являла собою порушення міжнародного права і цивілізованої поведінки у міждержавних відносинах. Більше того, дії Іраку могли підірвати всі зусилля тих років по загальному оздоровленню міжнародної ситуації, зниженню глобальної і регіональної напруги. Важко у цьому контексті було не погодитися з президентом Бушем, котрий охарактеризував акцію Іраку як “безжалюгідний удар по сутності міжнародного права і цивілізованих ідеалів”, “виклик кращому світу, який ми всі сподівалися побудувати після завершення

“холодної війни”³⁹. Криза в Перській затоці стала практично першим випробуванням на шляху до нового стабільного і безпечного світу. Від її розв’язання залежало багато – міг бути створений небезпечний прецедент на майбутнє, здатний привести в рух цілий комплекс протиріч й амбіційних прагнень, які мали місце у “третьому світі”. Проте, ані Сполучені Штати, ані міжнародна спільнота не могли загалом цього дозволити.

Отож, прослідкуємо, як поводити себе США протягом семи місяців кризи. Їхня реакція на дії Іраку була швидкою і жорсткою. У перший день агресії – 2 серпня – США виступили з заявою, в якій засудили вторгнення Іраку в Кувейт і висунули вимогу невідкладного та безумовного виведення іракських війська з території емірату. У той само день на терміново зібраному засіданні Ради Безпеки ООН було прийнято резолюцію №660 аналогічного змісту. 3 серпня держсекретар Сполучених Штатів Джеймс Бейкер зробив спеціальну зупинку в Москві летячи з Улан-Батора для того, щоб обговорити ситуацію з міністром закордонних справ СРСР. Міністри виступили зі спільною заявою в аеропорту Внуково. Далі обидві країни запровадили обмежені економічні санкції проти Іраку. 6 серпня Рада Безпеки ООН прийняла резолюцію №661 стосовно запровадження загальних торгово-економічних санкцій відносно Іраку. Після цього, 9 серпня, президент Дж. Буш-старший видав відповідні накази №№ 12724 і 12725⁴⁰.

8 серпня 1990 р. Дж.У. Буш на її прохання оголосив про розгортання американських військ на території Саудівської Аравії. Перекидання ж туди підрозділів армії США розпочато наступного дня. Розміщення американських військ прямо в зоні конфлікту не було попередньо санкціоновано ООН, про це не були оповіщені Рада Безпеки та інші “великі держави” світу. Однак, дії Сполучених Штатів у цьому випадку трактовано як такі, що відповідали нормам міжнародного права і положенням ст. 51 Статуту ООН, які передбачали право суверенних держав на колективну та індивідуальну самооборону. При цьому президент Дж.У. Буш підкреслював, що перед американськими військами поставлено “виключно оборонні” завдання. Після таких дій адміністрація США розпочала активну дипломатичну працю із залучення до коаліції інших держав⁴¹.

25 серпня 1990 р. Рада Безпеки ООН резолюцією №665 встановила морську блокаду Іраку й допустила застосування сили для її забезпечення, а 25 вересня прийняла наступну резолюцію №670 про часткову повітряну блокаду Іраку⁴². США надалі діяли в межах мандату згаданих резолюцій.

До початку листопада 1990 р. США сконцентрували в зоні Перської затоки таке угруповання своїх збройних сил, котре було спроможне виконати будь-які завдання в контексті оборонних операцій. Американські урядові особи все частіше почали висловлюватися в тому сенсі, що санкції – це добре, однак, самими лише санкціями справи, судячи зі всього, не вирішити. Американська дипломатія розпочала посилену працю з підготовки нової резолюції Ради Безпеки ООН. Одночасно, продовжено нарощування військової могутності в зоні Перської затоки. Якісну зміну функцій американських збройних сил у цьому районі закріплено рішенням президента про спрямування додаткових підрозділів збройних сил Сполучених Штатів до Перської затоки від 16 листопада 1990 р. “Розгортання збройних сил, – пояснював Дж.У. Буш, – забезпечить те, щоб коаліція мала відповідні можливості для наступального військового варіанту, якщо це буде потрібно заради досягнення спільних цілей”⁴³. Але і в цьому США вирішили заручитися підтримкою міжнародної спільноти. Резолюція №678 Ради Безпеки ООН, прийнята 29 листопада 1990 р., давала США чинну можливість завершити “паузу доброї волі” 15 січня 1991 р. й “застосувати всі необхідні засоби”, включно, зрозуміло з військовими, “з тим, щоб підтримати і виконати резолюцію №660 і всі наступні відповідні резолюції Ради Безпеки, відновити міжнародний мир і безпеку” в районі конфлікту⁴⁴.

Вірогідно, адміністрація Сполучених Штатів все ж мала сподівання на те, що загроза силового удару змусить іракського лідера піти з Кувейту і конфлікт завершиться мирним шляхом. Пропозиції Дж.У. Буша про прямі переговори з Іраком були спрямовані у це русло. Їхнє затягування Багдадом і відсутність позитивних результатів від окремої зустрічі держсекретаря Дж. Бейкера з міністром закордонних справ Іраку Т. Азізом в Женеві 9 січня 1991 р. показали, що іракське керівництво на тому етапі було уражене, як назвав це академік Є.М. Примаков,

“комплексом Масади”⁴⁵. Стало зрозуміло, що із збереженням подібних настроїв в Іраку, військового варіанту уникнути не вдасться. Подальші події диктувалися логікою війни. 17 січня санкціоновано початок повітряних ударів по Іраку, але вирішено на тиждень затримати наземний наступ для того, щоб дати можливість Радянському Союзу ще раз “попрацювати” з Іраком. Якби Ірак не вирішив ще раз “погратися” в слова, цей шанс міг бути використаний і “стогодинна” війна могла не відбутися. Однак, між “поразкою без сорому” і “поразкою з соромом”, як це згодом охарактеризували аналітики, Саддам Хусейн обрав останнє⁴⁶.

Таким чином, дії США в справі усунення іракської агресії розвивалися по двох напрямках. Для здійснення політичного й економічного тиску на Ірак Сполучені Штати Америки активно використали можливості, які надавали їм ст.ст. 41 і 42 Статуту ООН (заходи, не пов’язані із застосуванням збройних сил, блокада, демонстрації та інші операції повітряних, морських і сухопутних сил держав-членів ООН). При підготовці силової операції проти Іраку США переважно спиралися на положення ст. 51 Статуту ООН (про право на індивідуальну і колективну самооборону)⁴⁷.

Зусилля адміністрації Сполучених Штатів із досягнення мирного вирішення конфлікту реалізовувалися через реалізацію колективних заходів, розроблених Радою Безпеки ООН, і чітко згідно до них. Відповідній меті прислужилися аж одинадцять резолюцій, прийнятих РБ ООН щодо кризи в Перській затоці. Президент Дж.У. Буш не раз підкреслював, що “ключем” до розблокування кризи були саме колективні дії. Американська дипломатія працювала у тісній взаємодії з арабськими країнами, західноєвропейськими союзниками США, СРСР.

Підготовка ж військового вирішення конфлікту та його реалізація проводилася Сполученими Штатами, переважно, шляхом індивідуальних дій. Хоча і в цій частині президентська адміністрація доклала зусиль для того, щоб створити військову коаліцію держав, які протистояли Іраку, і віддала перевагу підтримці ООН у вигляді резолюції №678 Ради Безпеки. При цьому Дж. Буш неодноразово підкреслював, що можлива війна є не війною між Америкою та Іраком, а між Іраком й іншим

світом, наголошуючи, отже, на колективності застосовуваних заходів. Для суспільства всередині США він також проводив думку, що “не можна вважати неважливим той факт, що Сполучені Штати діють не одноосібно, а за підтримки – або й разом – з іншими державами-членами Ради Безпеки, а на ділі – з переважною більшістю держав-членів ООН”⁷⁴⁸.

Таким чином, навіть роблячи наголос на власних силових можливостях, США виявили зацікавленість у тому, щоб надати своїм діям форму міжнародних зусиль. Радянські ініціативи щодо використання в повній мірі можливостей ООН, зокрема Військово-штабного комітету Ради Безпеки ООН, не дістали підтримки у Вашингтона, так само, як перспективи створення збройних сил ООН для протидії агресії Іраку. Сполучені Штати чітко прораховували прийнятні для себе “межі колективності” застосовуваних політичних кроків.

Отже, під час „іракської кампанії” 1990-1991 рр. і після її завершення Сполучені Штати були змушені, йдучи услід за стратегічними моделями для Близького Сходу, розробленими американськими політичними елітами після Другої світової війни, втілювати в життя положення про „життєву важливість і пріоритетність регіону” для зовнішньої політики США, потребу „переважання” Америки в регіоні за допомогою як методів „балансу сил” й „балансу влад”, так і „реальної політики”.

Підводячи підсумки, хотілося би вказати, що в процесі розгляду стратегічних моделей американської політики для Близького Сходу, запропонованих адміністрацією президента Дж. Буша-старшого, вдалося виокремити декілька суттєвих змістових моментів. По-перше, можемо відзначити логічність і комплексність близькосхідної стратегії США кінця 1980-х – початку 1990-х рр. відносно напрацювань зовнішньополітичних команд попередніх президентів Америки, котрі виявилися у подальшому всебічному застосуванні і розширенні механізмів “стратегічного партнерства” й основних методик “управління конфліктами”. По-друге, чільні заходи американської зовнішньої політики із реалізації стратегічних завдань щодо Близького Сходу спостерігаємо в сфері кризового управління, особливо, відносно вирішення проблеми палестинського врегулювання й арабо-ізраїльської конфронтації, а також проблеми безпеки в районі Перської затоки. І, по-третє, саме при

президенті Дж. Буші-старшому планувальники зовнішньої політики Сполучених Штатів зробили перші серйозні кроки з подальшої розробки і вдосконалення запропонованої ще адміністрацією Р. Рейгана стратегії “глобальної ув’язки” в її близькосхідному вимірі, що стало проявом початку адаптації зовнішньополітичного курсу до нової, постбіполярної міжнародної ситуації.

Примітки:

¹ Региональные проблемы в глобальной стратегии Вашингтона // Конфронтация или диалог. – К., 1989. – С. 42.

² Ближневосточная политика США // Конфронтация или диалог. – К., 1989. – С. 194.

³ Васильев А.А., Герасев М.И. Некоторые итоги военно-политического курса администрации Р. Рейгана // Мировая экономика и международные отношения. – 1988. – №5. – С. 45.

⁴ Ган В. Головоломки Белого дома: [О политике США на Ближнем Востоке] // Правда. – 1991. – 26 янв.

⁵ Региональные проблемы в глобальной стратегии Вашингтона. – С. 44.

⁶ Кислов А.К., Фролов А.В. Роль СССР и США в урегулировании региональных конфликтов: некоторые итоги кризиса в Персидском заливе // США: экономика, политика, идеология. – 1991. – №7. – С. 4.

⁷ Коппель О. Близкий Схід: “війна Яхве з Аллахом” // Людина і світ. – 1988. – №6. – С. 52; Коппель О. Ліванський вузол: [Про арабo-ізраїльський конфлікт] // Людина і світ. – 1988. – №1. – С. 53.

⁸ Пацалюк В.Е. О чём молчат плюралисты СССР и США?: [О событиях в зоне Персидского залива: Беседа с военным атташе СССР в Ираке В.Е. Пацалюком / Записал Г. Назаров] // Молодая гвардия. – 1991. – №10. – С. 214.

⁹ Ближневосточная политика США // Конфронтация или диалог. – К., 1989. – С. 195.

¹⁰ Гудгейм Д. Так зарождалась война: журнал «Тайм» о внешней политике Дж. Буша [напеч. с сокр.] // Советская Россия. – 1991. – 29 янв.

¹¹ Бжезинский З. Новая геостратегия Америки // Современный мир и борьба идей. – М., 1990. – С. 105.

¹² Ближневосточная политика США // Конфронтация или диалог. – К., 1989. – С. 197.

¹³ Там само. – С. 199-200.

¹⁴ Васильев Г. Кризис в Персидском заливе и ООН // Правда. – 1990. – 16 дек. – С. 7.

¹⁵ Дорошенко В. Возможны варианты?: О политике США на Ближнем Востоке // Литературная Россия. – 1991. – 11 янв. (№2). – С. 3.

¹⁶ Шальнев А. Доктрина Буша?: [О внешней политике США] // Известия. – 1989. – 29 дек. (Моск. веч. вып.).

¹⁷ Администрация Буша: контуры внешней политики: [Пресса мира о внешней политике США] // За рубежом. – 1989. – №12. – С. 6-8; Бейкер Дж. Госсекретарь США о концепции внешней политики страны: [Выступление в Совете по международным делам Далласа (штат Техас)] // Известия. – 1990. – 31 мар. (Моск. веч. вып.).

¹⁸ Див.: Внешнеполитическая стратегия администрации Буша: подходы к урегулированию региональных проблем: Реферат. сб. / АН СССР, ИНИОН; Отв. ред. Вавилов Л.С. – М., 1990. – 224 с.; Внешняя политика администрации Дж. Буша: Реферат. сб. / РАН, ИНИОН; Ред. сост. И.А. Бережкова. – М., 1992. – 222 с.

¹⁹ Бжезинский З. Новая геостратегия Америки // Современный мир и борьба идей. – М., 1990. – С. 104-115.

²⁰ Там само. – С. 111-112.

²¹ Там само. – С. 112.

²² Баев П. Западное эхо восточного взрыва: [Об истоках конфликта на Ближнем Востоке] // Новое время. – 1990. – №37. – С. 8.

²³ Киселёв В.И., Райнов П.Я. США и палестинская проблема // Мировая экономика и международные отношения. – 1990. – №9. – С. 108.

²⁴ Тут йдеться про Американську федерацію клубів “Рамалла”, (входила до Національної асоціації арабо-американців), Американський палестинський конгрес, Американо-палестинський комітет, “Об’єднаний палестинський заклик”, Комітет за демократичну Палестину, Товариство допомоги Палестині та ін.

²⁵ Панкин Б. В ближневосточном котле // Международная жизнь. – 1992. – №11-12. – С. 92-93.

²⁶ Глухов Ю. Игры с огнём и «горячие точки»: [О военном вмешательстве США в региональные конфликты] // Правда. – 1990. – 22 янв. – С. 6.

²⁷ Корнилов А., Сергунин А. Дрейф под чужим флагом: [Почему буксует американо-палестинский диалог] // Советская Россия. – 1990. – 18 мая.

²⁸ Там само.

²⁹ Мирский Г. Мадридская встреча: взгляд из Вашингтона: [О позиции США по проблеме ближневосточного урегулирования] // Московские новости. – 1991. – 3 нояб. (№44). – С. 3.

³⁰ Киселёв В.И., Райнов П.Я. США и палестинская проблема // Мировая экономика и международные отношения. – 1990. – №9. – С. 116.

³¹ Ярошенко Н.Б. Национальная безопасность: нужны новые подходы: [По материалам американского журнала «Нью-Йоркер»] // США: экономика, политика, идеология. – 1988. – №11. – С. 84.

³² Киссинджер Г. Нужна ли Америке внешняя политика? – М.: Ладомир, 2002. – С. VII.

³³ Кислов А.К., Фролов А.В. США – Саудовская Аравия: противоречивое партнёрство // США: экономика, политика, идеология. – 1989. – №2. – С. 31.

³⁴ Шальнев А. Доктрина Буша?: [О внешней политике США] // Известия. – 1989. – 29 дек. (Моск. веч. вып.).

³⁵ Администрация Буша: контуры внешней политики: [Пресса мира о внешней политике США] // За рубежом. – 1989. – №12. – С. 7.

³⁶ Шохин С.О. Политика США после кризиса в Персидском заливе // Мировая экономика и международные отношения. – 1991. – №8. – С. 10.

³⁷ Картунов А. Буря в пустыне: [О войне в Персидском заливе] // Новое время. – 1991. – №4. – С. 20-21.

³⁸ Кувалдин В.Б. Долгое эхо короткой войны: [О кризисе в Персидском заливе] // Международная жизнь. – 1991. – №6. – С. 24-25.

³⁹ Внешняя политика администрации Дж. Буша: Реферат. сб. / РАН, ИНИОН; Ред. сост. И.А. Бережкова. – М., 1992. – С. 51.

⁴⁰ Самуйлов С. Что может президент? Белый дом и кризис в Персидском заливе // Красная звезда. – 1990. – 17 октября.

⁴¹ Шохин С.О. Политика США после кризиса в Персидском заливе // Мировая экономика и международные отношения. – 1991. – №8. – С. 12.

⁴² Заявление министров иностранных дел пяти постоянных членов Совета Безопасности по итогам встречи с Генеральным секретарём ООН 28 сент. 1990 года // Известия. – 1990. – 29 сент. (Моск. веч. вып.).

⁴³ Внешняя политика администрации Дж. Буша: Реферат. сб. – С. 54.

⁴⁴ ООН. Совет Безопасности. Резолюция Совета Безопасности ООН: [Об Ираке] // Известия. – 1990. – 30 нояб. (Моск. веч. вып.).

⁴⁵ Шохин С.О. Политика США после кризиса в Персидском заливе. – С. 13.

⁴⁶ Там само.

⁴⁷ Шальнев А. Каким будет следующий шаг?: [Администрацию США подталкивают к более жёсткому внешнеполитическому курсу] // Известия. – 1991. – 5 мар. (Моск. веч. вып.).

⁴⁸ Рогов С.М. Война в Персидском заливе: некоторые предварительные итоги и уроки // США: экономика, политика, идеология. – 1991. – №8. – С. 16.

Andriy Goruk

The Bush Sr. Administration's strategic political Models for the Region of Middle East

In this article the author attempts to explore the George Bush Sr. Presidential Administration's strategic policy models for the region of Middle East.

Key words: *Presidential Administration of the USA, strategic policy models, foreign policy, region of Middle East.*

Надійшла до редколегії 02.10.2013 р.